

rozumom. A tento cit nie je egoistický, ale altruistický, lebo človek schuľuje aj činy, ktoré sú mu osobne škodlivé, ale spoločnosti prospešné. Z ďalších Humových filozofických prác treba spomenúť jeho dve diela z oblasti filozofie náboženstva, a to *PRIRODZENÉ DEJINY NÁBOŽENSTVA* (*Natural history of religion*, 1757) a posmrtné dielo *DIALOGY O PRIRODZENOM NÁBOŽENSTVE* (*Dialogues on natural religion*, 1779). V prvom, osvietensky ladenom diele vidí podstatu náboženstva v cite závislosti od neznámych, zdanlivo nadprirodzených prirodzených síl. Zaujímavý je tu jeho postreh, že náboženstvo kolíše medzi hrubo zmyslovými, konkrétnymi a medzi abstraktnými predstavami o bohu. V druhom diele sa Hume obracia proti viedy bežnému umelému, tzv. rozumovému alebo prirodzenému náboženstvu, zvanému tiež deizmus, ktoré prijímalo len niekoľko základných тез, spoločných všetkým pozitívnym náboženstvám, a ostatné zavrhovalo. Hume kritizuje deistické dôkazy existencie boha, najmä kozmologický, teleologický a o nesmrteľnosti ľudskej duše, a to z pozícií svojej gnozeológie, svojho ponímania substancie a kauzality. Ako jeho hlavné dielo aj jeho *Dialogy* mali veľký vplyv na Kanta.

Z Humových nefilozofických diel treba spomenúť šesťzväzkové *DEJINY VEĽKEJ BRITÁNIE* (*The history of Great Britain*, 1754—1762), známe okrem iného tým, že nepodávajú len prehľad politických udalostí príslušných epoch, ale prihliadajú aj na ich sociálny, morálny, literárny a celkovú kultúrnu situáciu.

Každý ochotne uzná, že je značný rozdiel medzi percepciami ducha, keď niekto cíti nepríjemnosť veľkej horúčavy alebo príjemnosť mierneho tepla a keď si potom vo svojej pamäti tento pocit vybavuje alebo vo svojej obrazotvornosti vopred predstavuje. Tieto schopnosti môžu napodobňovať alebo zobrazovať zmyslové percepcie, no nikdy nemôžu dosiahnuť silu a živost pôvodného pocitu. Aj keď pôsobia najväčšou intenzitou, predsa možno o nich povedať iba to, že predstavujú svoj predmet tak živo, že by sme mohli *takmer* povedať, že ho cítime alebo vidíme; ak však neide o poruchu ducha, spôsobenú chorobou alebo šialenstvom, tieto percepcie nikdy nemôžu dosiahnuť taký stupeň živosti, aby sa od seba vôbec nedali rozoznať. Ani všetky farby poézie, nech sú akokoľvek skvelé, nevedia namaľovať prirodzené veci tak, aby tu nebol rozdiel medzi opisom a skutočnou krajinou. Ani najživšia myšlienka sa nevyrovná najtupšiemu pocitu.

Podobný rozdiel môžeme pozorovať vo všetkých ostatných percepciách ducha. Človek, ktorý sa hnevá, je celkom ináč rozohnený ako ten, ktorý na túto emóciu len myslí. Ak mi poviete, že niekto je zalúbený, ľahko vám porozumiem a vytvorím si správnu predstavu o jeho stave; nikdy však nemôžem svoju predstavu zameniť so skutočným vzrušením a nepokojom jeho vášne. Ak sa rozpomíname na svoje bývalé city a sklony, naša myšlienka je verným zrkadlom a znázorňuje nám predmety pravdivo; ale sfarbenie týchto spomienok je ľadné a šedé v porovnaní s tými, aké mali naše pôvodné percepcie. Aby sme postrehli tento rozdiel medzi nimi, nemusíme ani jemne rozlišovať, ani mať zmysel pre metafyziku.

Teda rozličné percepcie ducha môžeme tu rozdeliť na dve triedy alebo dva druhy, ktoré sa od seba líšia rozličným stupňom intenzity a sviežosti. Menej silné a svieže sa bežne nazývajú *myšlienkou* alebo *ideou*. Pre druhý druh nemá ani angličtina ani väčšina iných rečí príme-

